

Review of the opinions expressed by M.G. Safargaliev (1960), B.A. Ahmedov (1965), A.G. Nesterov (2007), D.N. Masljuzhenko (2012), Zh.M. Sabitov (2015), R.Ju. Reva (2017) is given. The arguments and ideas expressed by historians are analyzed.

Summarizing, on the totality of all available information on the main points of discussion, authors can agree with the opinion of D.N. Masljuzhenko:

- *mentioned in «Tarih-i Abu'l-Khayr-hani» Ahmad and Mahmud were the sons of Muhammad b. Timur;*
- *the military campaign with their participation did not occur in the 1430-s, but took place later in the second half of the 1440-s.*

Thus, according to the information preserved in written sources, authors came to the conclusion that the death of Muhammad b. Timur occurred, most likely, in the middle of 1440-s. His heirs, sons Mahmud and Ahmad, were overthrown and banished by Abu'l-Khayr khan soon after accession and were able to regain the throne only at the end of the 1450-s., after the defeat of khan "of the state of nomadic Uzbeks" from Kalmyks.

Key words: *Golden Horde, Jochids, Muhammad b. Timur, Küchiük Muhammad, Abu'l-Khayr.*

УДК 314.15(477)

М.М. Касьянова

ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЕКТОРУ

Стаття присвячена дослідженню джерел міграції українців східноєвропейського вектору. Комплексне вивчення цього питання здійснено на підставі залучення широкого кола джерел. Основою джерельної бази виступають офіційні документи. Серед інших елементів відзначаються офіційні виступи та промови державних діячів і політиків; джерела особового походження; матеріали громадських організацій; довідкові та статистичні бази даних; публікації в засобах масової інформації, як друкованих, так і електронних.

Ключові слова: *джерела, міграційне законодавство, міграційна політика.*

Міграція є надзвичайно важливим елементом сучасної конфігурації системи міжнародних відносин. Її вплив на загальну структуру міжнародного середовища та регіональні аспекти розвитку окремих частин світу вимагають експертного поглибленого вивчення з урахуванням досягнень різних наукових галузей та підходів. Комплексне дослідження участі українців в регіональних міграційних процесах вимагає залучення відповідної емпіричної бази широкого формату. Вона має певні особливості, які зумовлені характером предмету дослідження. Оптимальне застосування різних джерел потребує їхньої класифікації та структурування. Вони мають базуватися на відповідних наукових підходах.

Метою статті є аналіз джерел, характеристика їх інформативного потенціалу для дослідження міграції українців східноєвропейського вектору. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: охарактеризувати емпіричну базу обґрунтування проблеми залучення українців до регіональних міграційних процесів.

В процесі роботи над джерельною базою даного дослідження нами застосовувався загальновизнаний принцип розподілу джерел за походженням та змістом. Згідно з ним

джерела, які використовуються в дослідженні, можна умовно поділити на десять груп: міждержавні угоди та договори в сфері регламентації міграційної проблематики; документи міжнародних організацій та структур (конвенції, статuti тощо), які в сукупності регулюють міграційні відносини в рамках системи міжнародного права; документи національних законодавчих органів влади (закони та інші нормативні акти, які формують національну міграційну політику); документи національних виконавчих органів влади, на підставі яких реалізується міграційна політика держави (накази президента, уряду, профільних міністерств). До цієї групи можна віднести й офіційні дипломатичні документи. В нашому дослідженні вони представлені переважно матеріалами, які є результатом діяльності зовнішньополітичних відомств та представництв (посольства, консульства), що безпосередньо стикаються із захистом прав мігрантів, представляють їхні інтереси в країнах перебування; офіційні виступи, промови, заяви державних діячів, політиків та дипломатів стосовно міграційних процесів, їхнього регулювання, міграційної політики окремих держав; матеріали громадських організацій; статистичні матеріали; довідкові матеріали; матеріали засобів масової інформації (як друкованих, так і електронних); джерела особового походження (мемуари, результати бесід та опитувань).

Регулювання міграційних відносин перш за все відбувається шляхом укладення міждержавних угод [3, 4, 5, 6]. Інші документи напряму торкаються вирішення окремих аспектів міграційної проблематики. Переважно до них відносяться двосторонні угоди, спрямовані на забезпечення прав трудящих-мігрантів, боротьбу з незаконними проявами цього явища та налагодження співпраці в сфері контролю за кордонами [7, 8, 9, 10, 11]. Розглянуті двосторонні документи містять цінну інформацію щодо принципів, цілей і характеру підходів держав до взаємного вирішення актуальних проблем у міграційній сфері, ролі і значення цих проблем у розвитку міждержавних і міжнародних стосунків. Зазначені угоди дали змогу оцінити рівень співробітництва України з Республікою Білорусь, Республікою Молдова та Російською Федерацією у сфері забезпечення захисту прав мігрантів.

Друга група джерел – а саме документи міжнародних організацій – становить для дослідження надзвичайний інтерес, оскільки саме її аналіз дозволяє зрозуміти сутність регулюючих норм, які визначають міграційне середовище, принципи його розвитку та потенціал до здійснення щодо нього запланованої керованої політики.

Документи провідних міжнародних організацій надають нам можливість оцінити явище міграції в світовому масштабі на сучасному етапі розвитку людської цивілізації. Вони формують загальноприйнятий фон норм та правил, які прямо чи опосередковано впливають на причини, характер та форми міграції. Їхнім джерелом є низка універсальних структур, членами яких є переважна більшість незалежних держав [12, 13, 14]. До базових документальних джерел дослідження, які регулюють міграційну сферу на європейському континенту, з прив'язкою до відповідних цінностей та досвіду, відносяться документи окремих інтеграційних структур та міждержавних форумів тощо [15, 16, 17].

Третьою групою джерел стають національні законодавчі акти, які в сукупності складають та обґрунтовують міграційну політику [18].

Переломним у формуванні національного міграційного законодавства став період з грудня 1993 р. по червень 1996 р. Саме в цей час було прийнято основоположні міграційні закони «Про біженців» (від 24 грудня 1993 року) [19], «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» (від 21 січня 1994 року) [20] та «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (від 4 лютого 1994 року) [21].

Важливою частиною джерельної бази з тематики є особисті документи державних діячів та дипломатів, виступи вищих посадових осіб, промови офіційних посадовців, які

в комплексному поєднанні становлять п'яту групу джерел. Вони дають цілісне уявлення про напрями, цілі та пріоритети української зовнішньої політики, а також взаємодію Києва з Мінськом, Кишинівом та Москвою у міграційній сфері, дозволяють краще зрозуміти основи та еволюцію міграційної політики країн-реципієнтів вітчизняних мігрантів [22].

Окремо слід відзначити аналіз офіційних документів, які не мають стосунку до органів державної влади, втім – напряду торкаються міграційної проблематики. Мова йде про установчі документи громадських організацій та комерційних структур, які діють в цій сфері. В нашому випадку в якості прикладу перш за все варто відзначити ті джерела, які регламентують діяльність діаспорських об'єднань українців в Республіці Білорусь, Республіці Молдова та Російській Федерації [23]. Саме вони становлять шосту групу джерел даного дослідження.

Сьому групу джерел складають дані статистики. Вони виступають в якості історичного фону досліджуваних процесів міграції, дають можливість доповнити аналіз соціально-політичних явищ кількісною та якісною характеристиками. Без статистики не можна обійтися, характеризуючи основних учасників міграційного руху населення за відповідними критеріями (кількісним, етнічним, конфесійним, професійним, гендерним), його розміщення у міській та сільській місцевостях, характер переселення (вільне чи примусове) тощо. Недоліком державної статистики є концентрація на кількісних характеристиках на шкоду якісним, та пріоритетна увага до процесів внутрішньої міграції у порівнянні з зовнішньою.

Восьму групу джерел складають довідкові матеріали, які перш за все представлені інформацією з офіційних веб-сайтів державних органів влади та їхніх представництв. Серед них варто відзначити портали міністерства внутрішніх справ України, державного комітету України у справах національностей та релігій та державної прикордонної служби України.

Особливе місце у джерельній базі дослідження посідають публікації Міжнародної організації з міграції (МОМ), які дозволили зробити порівняння показників міграції стосовно України та інших країн світу зі схожими проблемами, та Міжнародного центру перспективних досліджень, що містять глибокий аналіз останніх подій у міграційній та інших сферах міжнародного життя України. В рамках міжнародного вивчення міграцій населення МОМ займається питаннями нелегальної міграції, проблемами біженців, допомоги мігрантам, забезпечення їх основних прав. Міграційну ситуацію в країнах колишнього СРСР також досліджують в Центрі вивчення проблем вимушеної міграції в СНД, у Незалежній Дослідницькій Раді з міграції країн СНД і Балтії, в інститутах національних академій наук.

До цієї ж групи джерел відноситься довідкова література. Необхідно зазначити, що специфіка дослідження вимагає використання різноманітних за змістом, походженням та часом видання довідників та енциклопедичних творів, що суттєво вдосконалюють уявлення як про об'єкт та предмет дослідження, так і загальний фактографічний матеріал роботи. Довідкові матеріали доповнюються архівними інформаційними джерелами з Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України.

Дев'яту групу джерел становлять матеріали засобів масової інформації. За походженням їх варто розділити на офіційні (тобто ті ЗМІ, які використовуються в якості офіційного джерела інформації органів державної влади) та неофіційні (новинно-інформаційні). За характером варто виділити в окремі підгрупи друковані та електронні ЗМІ (при цьому в наш час розвитку інформаційних технологій перші також мають власні веб-сайти в мережі Інтернет). Періодичні мас-медіа завдяки своїм соціальним функціям відіграють важливу роль у житті суспільства в якості засобу інформації, агітації та пропаганди. Підкреслимо, що ми відносимо до цієї групи джерел й окремі авторські

матеріали інформаційного характеру, в яких відсутня аналітична складова та які надають нам опис подій та факти, а не їхнє трактування автором.

Серед офіційних джерел інформації вивчення міграційної політики та законодавства досліджуваних країн вимагає аналізу таких видань, як «Голос України», «Моніторул Офіціал», «Національний реєстр правових актів Республіки Білорусь» тощо [24].

Важливе місце серед джерел інформації з питань міждержавних відносин у міграційній сфері належить матеріалам української й зарубіжної періодики. Вони містять значний обсяг різнопланових даних, що стосуються розвитку відносин України з країнами-реципієнтами української робочої сили, зокрема у сфері врегулювання актуальних проблем зовнішньополітичного характеру. Практично всі журнали та газети, матеріали яких використовуються у дослідженні містять на своїх сторінках важливу інформацію, яка стосується тематики взаємодії в міграційній сфері, адаптації мігрантів в приймаючому суспільстві, сприйняття ним іноземців. У статтях з цієї теми обговорюються проблеми міграційного законодавства, спостерігається дискусія з приводу необхідності лібералізації або більшого поглиблення його контролюючих та карних елементів, порушуються питання трудової міграції з країн СНД і безпосередньо з України. Однак інтерпретація фактів в ЗМІ та далеко не завжди надійний цифровий матеріал електронних джерел потребують критичного підходу при їхньому застосуванні в рамках наукового пошуку.

Останню – десяту – групу джерел становлять матеріали особового походження. У подібних джерелах специфіка викладення подій проявляється у суб'єктивному сприйнятті особистістю окремих моментів досліджуваної проблематики. Вони постають перед дослідником так, як відображались у свідомості учасників міграційних процесів. Вивчення джерел особового походження дозволяє уявити події в абсолютно новій, іноді неочікуваній інтерпретації, давати більш багатокольорове уявлення про життя, відтворювати форми соціального спілкування, уявлення, думки, почуття, людський зміст соціальної культури за допомогою мови, фразеології, термінології.

Серед нових джерел цього формату, які раніше не використовувалися у науковому обігу, втім – роблять внесок у висвітлення основних якісних характеристик українських мігрантів в регіоні, слід зазначити результати авторських польових досліджень у форматі інтерв'ю з представниками мігрантських кіл. Вони перш за все стосувались визначення становища українських мігрантів у країнах-реципієнтах. Для того, щоб підтвердити чи заперечити зроблені на основі наукових надбань попередників висновки щодо аналізу міграційної політики РФ стосовно українських мігрантів, нами було проведено дослідження у формі анкетування. В опитуванні взяло участь 20 осіб з України, які переїхали до РФ на постійне проживання, або й досі періодично виїжджають туди на заробітки. Для проведення подібного дослідження стосовно українців в Республіці Білорусь було запрошено 10 українських мігрантів, які були відібрані на основі вікового, професійного, освітнього критеріїв. Кожен із них покинув Україну в окреслений хронологічними рамками дослідження час. Вивчення їхньої інтеграційної стратегії дозволило нам виокремити практичні основи міграційної політики Республіки Білорусь по відношенню до мігрантів. Для детального прикладного аналізу політики адаптації українських мігрантів на території Республіки Молдова та порівняння з адаптуванням українців у інших країнах регіону також була складена спеціальна анкета. Загалом в опитуванні українців, які займалися трудовою діяльністю на території цієї держави, взяли участь 10 осіб різного віку, статі, рівня освіти та стажу роботи.

Окрему групу джерел особового походження складають мемуари. Втім, під час їхнього вивчення необхідно постійно мати на увазі, що вони відображають особистість

людини та історичну свідомість суспільства в момент їхнього написання, а не під час подій, що описуються.

Важливим джерелом особистої інформації з досліджуваної проблеми є мемуари першого міністра закордонних справ України А. Зленка «Дипломатія і Політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін» [25]. Як видно з назви, його книга присвячена історії новітньої української дипломатії, втім, вона не може розглядатися у відриві від контексту загальних процесів на пострадянському просторі. Зленко детально аналізує зовнішньополітичні відносини в регіоні, й таким чином його книга допомагає краще зрозуміти умови, в яких проходило формування офіційних міграційних політик колишніх радянських республік під впливом активізації транскордонного руху. Окрема увага в мемуарах українського дипломата приділяється питанням взаємодії з діаспорою.

Таким чином, аналіз емпіричної бази дослідження засвідчує, що в українських та зарубіжних джерелах міститься значна кількість інформації, виходячи з якої можна судити про політично-соціальне становище українських мігрантів в Республіці Білорусь, Республіці Молдова та Російській Федерації кінця ХХ – початку ХХІ століття, характер міждержавних відносин в означеному регіоні та вплив на нього міграційної проблематики, значення явища міграції в контексті безпекових категорій.

Список використаної літератури

1. Договір про добросусідство, дружбу і співробітництво між Україною та Республікою Молдова від 23 жовтня 1992 р. [Електронний ресурс : ратифіковано Законом N 459/96-ВР від 01.11.96. - Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/498_161 (дата звернення: 28.08.2017) ; Dohovir pro dobrosusidstvo, druzhbu i spivrobotnytstvo mizh Ukrainoiu ta Respublikoiu Moldova vid 23 zhovtnia 1992 r. [Elektronnyi resurs : ratyfikovano Zakonom N 459/96-VR vid 01.11.96. - Rezhym dostupu : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/498_161 (data zvernennia: 28.08.2017)

2. Консульська конвенція між Україною і Республікою Молдова [Електронний ресурс] : ратифіковано Законом N 462/96-ВР від 01.11.96. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/498_667 (дата звернення: 28.08.2017) ; Konsulska konventsiia mizh Ukrainoiu i Respublikoiu Moldova [Elektronnyi resurs] : ratyfikovano Zakonom N 462/96-VR vid 01.11.96. – Rezhym dostupu : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/498_667 (data zvernennia: 28.08.2017).

3. Договір між Україною і Республікою Білорусь про державний кордон [Електронний ресурс] : ратифіковано Законом N 491/97-ВР від 18.07.97. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/112_004 (дата звернення: 28.08.2017) ; Dohovir mizh Ukrainoiu i Respublikoiu Bilorus pro derzhavnyi kordon [Elektronnyi resurs] : ratyfikovano Zakonom N 491/97-VR vid 18.07.97. – Rezhym dostupu : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/112_004 (data zvernennia: 28.08.2017).

4. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31 травня 1997 р., редакція від 1 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. - № 20. – С. 103 ; Dohovir pro druzhbu, spivrobotnytstvo i partnerstvo mizh Ukrainoiu i Rosiiskoiu Federatsiieiu vid 31 travnia 1997 r., redaktsiia vid 1 kvitnia 1999 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1998. - № 20. – S. 103.

5. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Молдова про приймання та передачу осіб через українсько-молдовський державний кордон від 11 березня 1997 р. [Електронний ресурс] : ратифіковано Законом N 105-XIV від 11.09.98. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/498_032 (дата звернення: 28.08.2017) ; Uhoda mizh Uriadom Ukrainy i Uriadom Respubliky Moldova pro pryimannia ta peredachu osib cherez ukrainsko-moldovskiy derzhavnyi kordon vid 11 bereznia 1997 r. [Elektronnyi resurs] :

ratyfikovano Zakonom N 105-XIV vid 11.09.98. – Rezhym dostupu : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/498_032 (data zvernennia: 28.08.2017).

6. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Молдова про організацію спільного контролю в пунктах пропуску через українсько-молдовський державний кордон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/498_031 (дата звернення: 25.08.2018); Uhoda mizh Uriadom Ukrainy i Uriadom Respubliky Moldova pro orhanizatsiiu spilnoho kontroliu v punktakh propusku cherez ukrainsko-moldovskiy derzhavnyi kordon vid 11 bereznia 1997 r. [Elektronnyi resurs] / ofitsiyni veb-sait Posolstva Ukrainy v Rosiiskii Federatsii. – Rezhym dostupu do resursu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/498_031 (дата звернення: 25.08.2018);

7. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Молдова про приймання та передачу осіб через українсько-молдовський державний кордон від 11 березня 1997 р. [Електронний ресурс] : ратифіковано Законом N 105-XIV від 11.09.98. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/498_032 (дата звернення: 28.08.2017) ; Uhoda mizh Uriadom Ukrainy i Uriadom Respubliky Moldova pro pryimannia ta peredachu osib cherez ukrainsko-moldovskiy derzhavnyi kordon vid 11 bereznia 1997 r. [Elektronnyi resurs] : ratyfikovano Zakonom N 105-XIV vid 11.09.98. – Rezhym dostupu : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/498_032 (data zvernennia: 28.08.2017)

8. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Молдова про організацію спільного контролю в пунктах пропуску через українсько-молдовський державний кордон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/498_031 (дата звернення: 25.08.2018); Uhoda mizh Uriadom Ukrainy i Uriadom Respubliky Moldova pro orhanizatsiiu spilnoho kontroliu v punktakh propusku cherez ukrainsko-moldovskiy derzhavnyi kordon vid 11 bereznia 1997 r. [Elektronnyi resurs] / ofitsiyni veb-sait Posolstva Ukrainy v Rosiiskii Federatsii. – Rezhym dostupu do resursu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/498_031 (дата звернення: 25.08.2018);

9. Угода між Урядом України та Урядом Російської Федерації про трудову діяльність і соціальний захист громадян Росії та України, які працюють за межами кордонів своїх держав [Електронний ресурс] : Міжнародний документ від 14.01.1993. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/643_266 (дата звернення: 28.08.2017) ; Uhoda mizh Uriadom Ukrainy ta Uriadom Rosiiskoi Federatsii pro trudovu diialnist i sotsialnyi zakhyst hromadian Rosii ta Ukrainy, yaki pratsiuiut za mezhamy kordoniv svoikh derzhav [Elektronnyi resurs] : Mizhnarodnyi dokument vid 14.01.1993. – Rezhym dostupu : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/643_266 (data zvernennia: 28.08.2017)

10. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про трудову діяльність і соціальний захист громадян України та Республіки Білорусь, які працюють за межами своїх держав від 26 квітня 1996 р. [Електронний ресурс] : ратифіковано Законом N 151/96-ВР від 26.04.96. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/112_005 (дата звернення: 28.08.2017) ; Uhoda mizh Uriadom Ukrainy i Uriadom Respubliky Bilorus pro trudovu diialnist i sotsialnyi zakhyst hromadian Ukrainy ta Respubliky Bilorus, yaki pratsiuiut za mezhamy svoikh derzhav vid 26 kvitnia 1996 r. [Elektronnyi resurs] : ratyfikovano Zakonom N 151/96-VR vid 26.04.96. – Rezhym dostupu : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/112_005 (data zvernennia: 28.08.2017).

11. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Молдова про трудову діяльність і соціальний захист громадян України та Республіки Молдова, які працюють за межами кордонів своїх держав від 13 грудня 1993 р. [Електронний ресурс] : Міжнародний документ від 13.12.1993. – Режим доступу :

http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/498_159 (дата звернення: 28.08.2017) ; Uhoda mizh Uriadom Ukrainy ta Uriadom Respubliki Moldova pro trudovu diialnist i sotsialni zakhyt hromadian Ukrainy ta Respubliki Moldova, yaki pratsuiut za mezhamy kordoniv svoikh derzhav vid 13 hrudnia 1993 r. [Elektronnyi resurs] : Mizhnarodnyi dokument vid 13.12.1993. – Rezhym dostupu : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/498_159 (data zvernennia: 28.08.2017).

12. Статут Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_01 (дата звернення: 28.08.2017) ; Statut Orhanizatsii Obiednanykh Natsii [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_01 (data zvernennia: 28.08.2017).

13. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] : Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. - Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 28.08.2017) ; Zahalna deklaratsiia prav liudyny [Elektronnyi resurs] : Pryiniata i proholoshena rezoliutsiieiu 217 A (III) Heneralnoi Asamblei OON vid 10 hrudnia 1948 roku. - Rezhym dostupu : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (data zvernennia: 28.08.2017).

14. Международная конвенция ООН О защите прав всех трудящихся-мигрантов и членов их семей № 995_203 от 18 декабря 1990 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_j91 (дата звернення: 28.08.2017) ; Mezhdunarodnaia konventsyiia OON O zashchyte prav vsekh trudiashchykhisia-myhrantov y chlenov ykh semei № 995_203 ot 18 dekabria 1990 h. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_j91 (data zvernennia: 28.08.2017)

15. Європейська конвенція з прав людини 1950 р. [Електронний ресурс] : з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11 та 14 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12 та 13. - Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf (дата звернення: 28.08.2017) ; Yevropeiska konventsiiia z prav liudyny 1950 r. [Elektronnyi resurs] : z popravkamy, vnesenyму vidpovidno do polozhen Protokoliv № 11 ta 14 z Protokolamy № 1, 4, 6, 7, 12 ta 13. - Rezhym dostupu : http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf (data zvernennia: 28.08.2017).

16. Европейская конвенция о социальном обеспечении // Сборник международных правовых документов, регулирующих вопросы миграции. – Москва :Международная организация по миграции, 1994. – С. 250-254 ; Yevropeyskaya konventsiiia o sotsialnom obespechenii // Sbornik mezhdunarodnykh pravovykh dokumentov, reguliruyushchikh voprosy migratsii. – Moskva :Mezhdunarodnaya organizatsiya po migratsii, 1994. – S. 250-254.

17. Европейская социальная хартия // Сборник международных правовых документов, регулирующих вопросы миграции. – Москва : Междунар. орг. по миграции, 1994. – С. 255-259 ; Yevropeyskaya sotsialnaya khartiya // Sbornik mezhdunarodnykh pravovykh dokumentov, reguliruyushchikh voprosy migratsii. – Moskva : Mezhdunar. org. po migratsii, 1994. – S. 255-259.

18. Про правове положення іноземних громадян в СРСР : Закон СРСР від 24.06.1981 № 5152-Х // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1981. - № 26. – С. 836 ; Pro pravove polozhennia inozemnykh hromadian v SRSR : Zakon SRSR vid 24.06.1981 № 5152-X // Vedomosty Verkhovnoho Soveta SSSR. – 1981. - № 26. – S. 836.

19. Про біженців [Електронний ресурс] : Закон України від 21.06.2001 № 2557-III. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2557-14> (дата звернення: 28.08.2017) ; Pro bizhentsiv [Elektronnyi resurs] : Zakon Ukrainy vid 21.06.2001 № 2557-III. - Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2557-14> (data zvernennia: 28.08.2017).

20. Про порядок в'їзду і виїзду з України громадян України [Електронний ресурс] : Закон України від 21.01.1994 № 3857-ХІІ. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/3857-12> (дата звернення: 28.08.2017) ; Pro poriadok vizdu i vyizdu z Ukrainy hromadian Ukrainy [Elektronnyi resurs] : Zakon Ukrainy vid 21.01.1994 № 3857-ХІІ. – Rezhym dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua/go/3857-12> (data zvernennia: 28.08.2017).

21. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства [Електронний ресурс] : Закон України від 04.02.1994 № 3929-ХІІ. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3929-12> (дата звернення: 28.08.2017) ; Pro pravovyi status inozemtsiv ta osib bez hromadianstva [Elektronnyi resurs] : Zakon Ukrainy vid 04.02.1994 № 3929-ХІІ. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3929-12> (data zvernennia: 28.08.2017).

22. Карпачова Н. І. Стан дотримання та захисту прав громадян України за кордоном: Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини / Н. І. Карпачова. – Київ : Омбудсман України, 2003. - 190 с. ; Karpachova N. I. Stan dotrymannia ta zakhystu prav hromadian Ukrainy za kordonom: Spetsialna dopovid Uprovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny / N. I. Karpachova. – Kyiv : Ombudsman Ukrainy, 2003. - 190 s.

23. Устав АНО «Уральско-Украинское содружество в области культуры, науки, спорта и творчества, развития межнационального согласия». - Пермь, 2011. - 7 с. ; Ustav ANO «Uralsko-Ukrainskoe sodruzhestvo v oblasti kultury, nauki, sporta i tvorchestva, razvitiya mezhnatsionalnogo soglasiya». - Perm, 2011. - 7 s.

24. Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. – 19 мая 2009. - № 118, 8/20918 ; Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. - 12 июля 2010. - № 161, 5/32117 ; Natsionalnyy reestr pravovykh aktov Respubliki Belarus. – 19 mayu 2009. - № 118, 8/20918 ; Natsionalnyy reestr pravovykh aktov Respubliki Belarus. - 12 iyulya 2010. - № 161, 5/32117.

25. Зленко А. М. Дипломатія і Політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін / А. М. Зленко. — Харків : Фоліо, 2003. - 559 с. ; Zlenko A. M. Dyplomatiia i Polityka. Ukraina v protsesi dynamichnykh heopolitychnykh zmin / A.M. Zlenko. — Kharkiv : Folio, 2003. - 559 s.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2018 р.

M. Kasyanova

SOURCES OF THE STUDY OF MIGRATION OF UKRAINIANS OF THE EAST-EUROPEAN VECTOR

The article is devoted to the study of the sources of migration of Ukrainians to the East European vector. Comprehensive study of this issue has been carried out on the basis of attracting a wide range of sources. The basis of the source base are official documents. Other elements include official speeches and speeches by statesmen and politicians; sources of personal origin; materials of public organizations; reference and statistical databases; publications in mass media, both printed and electronic. The empirical basis of the study of the problem of attracting Ukrainians to subregional migration processes is determined by a wide range of methodological approaches and developed sources on relevant topics.

The analysis of the empirical base of the research shows that in Ukrainian and foreign sources there is a considerable amount of information on the basis of which it is possible to judge the political and social situation of Ukrainian migrants in the Republic of Belarus, the Republic of Moldova and the Russian Federation at the end of the XX - the beginning of the XXI century, the nature of interstate relations in the designated the region and the impact on it of migration issues, the importance of the phenomenon of migration in the context of security categories. In practice, this emphasized the need for structural and systemic approaches to

studying materials, implemented with the help of general scientific and special political research tools.

Keywords: *sources, migration legislation, migration policy.*

УДК 930.1:338.43.021.8(477)''198''

С.Д. Марченко

НОВІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ У 80-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розкрито зміни, які відбулися в організації праці в сільському господарстві України у 80-х рр. ХХ ст. Здійснено аналіз таких форм організації праці як колективний підряд, індивідуальний та сімейний підряд, оренда. Встановлено, що зміни, започатковані радянським керівництвом в сільськогосподарському виробництві, мали переважно формальний характер, не зачіпали суті виробничих відносин, що зумовило їх неефективність та поглибило кризу колгоспно-радгоспної системи.

Ключові слова: *бригадний підряд, колективний підряд, сімейний та особистий підряд, орендні відносини, колгоспно-радгоспна система.*

Серед проблем, які постали перед керівництвом України після проголошення незалежності, досить гострою була проблема реформування аграрної сфери економіки. Необхідність реформ у сільському господарстві стала зрозумілою ще у 80-х рр. ХХ ст. в умовах загострення продовольчої кризи. Тому радянське керівництво вдалося до здійснення спроб модернізації сільськогосподарського виробництва за умов збереження колгоспно-радгоспної системи. З історичної точки зору видається цікавим невдалий досвід аграрного реформування в останнє десятиліття існування радянської влади.

Проблеми розвитку сільського господарства України та спроби їх вирішення у 80-х рр. ХХ ст. знайшли своє відображення у багатьох історичних дослідженнях. Заслуговує на увагу науковий доробок М. М. Зизи, М. М. Ігнатенко, В. П. Михайлюка, С. С. Падалки, П. П. Панченка, Г. І. Сургая, Я. М. Шабали. У працях цих та інших науковців розкрито широкий спектр проблем соціально-економічного розвитку українського села, різні аспекти державної політики у сфері сільськогосподарського виробництва 1980-х років. Проте питання про нові форми організації праці в сільському господарстві цього періоду не знайшли достатнього висвітлення у науковій літературі.

Мета даної статті полягає у тому, щоб на основі широкого кола архівних джерел розкрити зміни, які відбулися в організації праці в сільському господарстві України у 80-х рр. ХХ ст. та визначити причини їх неефективності.

Упродовж 1980-х рр. у сільському господарстві республіки набули поширення нові форми організації праці. Це колективний підряд, індивідуальний та сімейний підряд, оренда тощо. Проте поширення нових форм організації праці в умовах командно-адміністративної системи носило характер планової «компанійщини». Так Міністерство сільського господарства УРСР видало 18 січня 1983 р. наказ «Про широке впровадження в колгоспах і радгоспах прогресивних форм організації праці на основі бригадного методу і акордно-преміальної оплати за кінцеві результати виробництва», яким визначало кількісні показники з впровадження бригадного підряду в колгоспах УРСР на 1983 – 1985 рр. Згідно з міністерською директивою, кількість підрозділів на бригадному підряді за три роки мала зрости у 3,8 разу в середньому по Україні (від 3800 підрозділів у 1983 р. до 14500 – у 1985 р.). Особливо високі темпи впровадження бригадного підряду